Įdomi kapų grupė surasta į P, PV nuo aptartų degintinių kapų. Nedideliame 5x3 m dydžio plote surinkta daugybė sudegusių kaulų ir apie 1500 dirbinių ar jų fragmentų. Viskas buvo sumesta iki 0,7 m gylio įduboje, kurioje susiformavusios sąnašos rodytų čia tam tikru metu buvus apsemtą vandeniu vietą (gal šaltinį). Panašią vietą archeologas V. Urbanavičius yra suradęs Obelių, Ukmergės raj., kapinyne. Čia surinkta papuošalų - įvairių pasaginių segių (vyrauja aguoniniais galais), gausu žiedinių-plokščių segių, įvijinių žiedų, įvairiausių įvijų ir grandinių trupinių, apkalų, cilindrinių spynų raktų, vytinių antkaklių dalių, žvangučių, kabučių, apyrankių fragmentų. Nemažai buitinių dalykų - peilių, verpstukų, ylų, adatų, diržų sagčių, galąstuvų fragmentų, skiltuvų, svarstyklių liekanų. Taip pat rasta ginklų - kirvių, įmovinių ietigalių, kalavijų makštų galų apkalų, pentinų fragmentų. Į duobę buvo suversta apie 40 akmenų. Šiuos kapus reiktų datuoti XII a. pab. - XIV a.

1993 m. sezono pabaigoje į PR nuo pagrindinio masyvo (žr. A. Astrausko straipsnį šiame leidinyje) kapų surasta ir pradėta tirti degintinių kapų su griautiniais žirgų palaidojimais grupė. Čia ištirta 5 degintiniai kapai ir 10 žirgų palaidojimų. Tai vėlyvojo geležies amžiaus kapai.

Audronė Bliujienė

Užpelkių kapinyno tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais

1992 ir 1993 m. buvo tęsiami Užpelkių, Kretingos raj., kapinyno tyrinėjimai (žr. ATL 1986 ir 1987 metais. V. 1988. P. 67-70; ATL 1988 ir 1989 metais. V. 1990. P. 74-77; ATL 1990 ir 1991

metais. V. 1992. T. 1. P. 73-77.). Kapinyno kalvelės centre ir Š šlaite bei kapinyno V dalyje, miške, ištirtas 275 kv. m plotas. Rastos 3 besijungiančių akmenų vainikų liekanos, 22 gerokai apardyti V-VI a. nedegintų mirusiųjų kapai, 3 to paties laikotarpio žirgų kapai, vienas V a. II pusės - VI a. pradžios mirusysis buvo palaidotas su žirgu, be to, aptiktas vienas VIII a. pabaigos - IX a. kapas.

Trijų besijungiančių labai apardytų akmenų vainikų liekanų skersmuo - apie 4-5 m (išoriniai matmenys). Jie krauti iš stambių 38x59x26, 56x62x35, 61x3Ox31, 7Ox58x39 cm dydžio akmenų ant nelyginto žemės paviršiaus. Akmenys į vainikus krauti įvairiai: galais į vainiko vidų ar išilgai vainiko. Sukrovimo metu akmenis dengė 15-3O cm žemės sluoksnis. Akmenų vainiko vidus pripildytas pilko smėlio su pelenais ir pavienių degėsių bei nedideliais degėsių sluoksnelių intarpais. Vieno vainiko pagrinde rasta 2O6x135 cm dydžio tamsiai pilko smėlio su daugeliu smulkių pavienių degėsių duobė. Ji orientuota PV-ŠR kryptimi. Duobės gylis - 7-1O cm. Visuose akmenų vainikuose radinių, susijusių su jų sukrovimo laiku, nerasta. Šie akmenų vainikai greičiausiai yra suplokštėjusių ankstyvojo geležies amžiaus pabaigos - senojo geležies amžiaus pradžios pilkapių liekanos. Į juos V-VI a. buvo įkasti nedegintų žmonių (Nr. 59-6O, 65, 79, 81) bei žirgų kapai (Nr. 1-4).

V-VI a. mirusieji laidoti 22O-24Ox8O-9O cm dydžio, 4O-125 cm gylio stačiakampėse suapvalintais kampais ar ovaliose kapo duobėse. Vaikų kapų duobės mažesnės, 125-19Ox6O-7O cm dydžio. Kapus Nr. 61-63, 78, 8O supo suardyti akmenų vainikai, kuriuose mirusieji laidoti 2O-3O cm žemiau akmenų. Kai kuriuos kapus žymėjo akmenų sankaupos ar pavieniai akmenys. Kapams Nr. 59-6O, 65, 79, 81 įrengti panaudoti pilkapius supusių vainikų

akmenys. Visų kapų sanpiluose, o dažnai ir kapo duobės dugne, rasta pavienių angliukų, sudegusių augalų (Nr. 59, 60) ar degėsių sluoksnelių (Nr. 59) ir degėsiais užpildytų duobučių (Nr. 67, 69). Vaiko kapo Nr. 67 kojūgalyje, 10 cm aukščiau įkapių, 30 cm skersmens degėsių pripildytoje duobutėje rasta įdubusi, suskilusi nuo karščio ir aprūkusi akmens nuoskala. Ją rėmė mažesnis akmenėlis. Matyt tai susiję su laidotuvių apeigomis. Be to, apeigų su ugnimi liekanų pastebėta visose tirtose perkasose. Jose rasta pavienių degėsių, degėsiais užpildyti duobučių, nesusijusių su konkrečiais kapais, sveikų ir sudaužytų puodų bei puodelių. Keramika dažnai iš vidaus ir išorės apdegusi. Šios apeigos matyt susijusios su kapo vietos kiekvienam mirusiajam ruošimu, mirusiųjų pagerbimu laidojant ir vėliau.

Dalis mirusiųjų galėjo būti palaidota karstuose. Kapuose Nr. 67, 71 po įkapėmis rasti nedideli medienos gabalėliai. Mirusiųjų griaučiai sudūlėję, laidojimo kryptis ir padėtis kape nustatyta pagal įkapių išsidėstymą. Pastovi laidojimo kryptis neišsiskyrė. Mirusieji gal kiek dažniau laidoti galva į Š, ŠR, ŠV, bet yra palaidotų į R, PV. Mirusieji laidoti aukštielninki, ištiestomis kojomis, rankų padėtis dažniausiai neaiški. Sprendžiant iš įkapių 6 kapuose (Nr. 59-61, 65-66, 81) palaidoti vyrai ir berniukai, 6 kapuose (Nr. 67, 70-73, 75)- moterys ir mergaitės, 6 kapuose (Nr. 62-64, 74, 77, 80)-nenustatytos lyties vaikai. Kitų mirusiųjų lytis neaiški.

Per 7 Užpelkių kapinyno tyrinėjimo metus pastebėta ir tam tikrų kapų išsidėstymo dėsningumų. Jei P kapinyno kalvelės šlaite, kur rasti ankstyvesni IV-V a. pradžios kapai, gal kiek dėsningiau išsidėstę tik vaikų kapai (grupelėmis, po kelis), tai Š kapinyno kalvelės šlaite ir centre, kur buvo rasta apeigų vieta, pastebėta, kad vyrų, moterų ir vaikų kapai išsidėstę tam tikra tvarka. Pvz.,

apeigų vietą iš PV, P ir PR pusės supo vaikų kapai, o iš R, ŠR ir Š - vyrų ir žirgų kapai.

V-VI a. mirusieji laidoti su ne itin gausiomis įkapėmis. Gal taip atrodo todėl, kad kapai labai apardyti. Dažniausiai kape randama tik 4-5 daiktai. Išsiskiria kapai, kuriuose aptikta žymiai daugiau įkapių, ar įkapių iš sidabro. Gana svarbi įkapė - žirgas - rasta kai kurių vyrų kapuose. Išsiskiria vyro (greičiausiai berniuko) kapas Nr. 81, kuriame buvo užkastos ritualinės žirgo kūno dalys bei vyrų kapai Nr. 61 ir 65, kuriuose rasta po 1-2 žirgų dantis.

Vyrų kapų galvūgalyje rasta dalgių (Nr. 60), įmovinių kirvių, stambių galąstuvų (Nr. 59, 60, 81), įmovinių ietigalių (Nr. 59), lipdytų miniatiūrinių puodelių (Nr. 60). Papuošalų nedaug. Rasta žalvarinių lankinių segių lietomis užkabomis (Nr. 66), įvijinių ar platesne vidutine dalimi žiedų, kurie kartais būdavo sudėti į tošinę dėžutę ir pastatyti galvūgalyje. Vyrų kapuose rasta pavienių stambių gintaro karolių (Nr. 66). Išsiskiria suardytame vyro kape aptiktas greičiausiai odinio diržo-perpetės stačiakampis žalvarinis apkalėlis, papuoštas sidabrine ornamentuota plokštele.

Moterų kapų galvūgalyje rasta lipdytų miniatiūrinių puodelių (Nr. 71). Puodelis kape Nr. 72 buvo sudaužytas ir šukės išmėtytos visoje kapo duobėje. Akmeniniai verpstukai tai pat randami galvūgalyje (Nr. 71), kartais įdėti į dėžutę (Nr. 73). Taip pat rasta geležinių nedidelių peiliukų ir ylų. Moterys, dažniausiai mergaitės, puošdavosi nedideliais gintarinių karolių ir žalvarinių įvijų vėrinukais. Į šiuos vėrinius įveriama 2-3 nevienodos formos gintaro karoliai ir 2-4 žalvarinės įvijos (Nr. 67, 77). Kartais vėrinukai suveriami iš gintaro ir stiklo karolių. Suardytame moters kape Nr. 75 rastas žalvarinis apskritas, 6,2 cm skersmens kabutis su

profiliuotu laikikliu ir sidabrinės plokštelės liekanomis. Jis, matyt, nešiotas pakabintas prie juostos.

Kapo Nr. 76 antkaklės užsegimas panašūs į antkaklių su rakto skylutės formos užsegimo plokštelę. Tik užsegimo plokštelėje vietoj vienos yra dvi atskiros nedidelės skylutės. Visos rastos segės yra žalvarinės lankinės trikampėmis ornamentuotomis kojelėmis lietomis užkabomis (Nr. 66, 76) ar ilgakojės (Nr. 69). Apyrankės vaikų kapuose Nr. 67, 77, 80 žalvarinės storagalės gamintos specialiai vaikams, ar sumažintos iš suaugusiųjų (Nr. 67, 80). Visų lyčių mirusiųjų kapuose, dažniausiai krūtinės srityje, rasti žalvariniai ar sidabriniai įvijiniai ornamentuoti žiedai su smulkiomis įkartomis (Nr. 68, 70, 74, 76).

Įdomūs žirgų kapai Nr. 1-4. Jie V-VI a. buvo įkasti į suplokštėjusių pilkapių vainikus. Žirgai palaidoti didelėse 165-250x120-160 cm dydžio ir 25-145 cm gylio duobėse. Kasant duobes žirgams buvo visiškai (žirgo kapas Nr. 1) ar iš dalies (žirgo kapas Nr. 3) suardytas akmenų vainikus pripildantis pilkos degėsingos žemės sluoksnis arba apardyti pilkapių akmenų vainikai (žirgų kapai Nr. 2, 4). Kapų duobėse, orientuotose P-Š kryptimi, galva į Š užkastos tik žirgų kūnų ritualinės dalys: galva ar tik dantys, stuburo ir šonkaulių dalys, kojos. Šios žirgo kūno dalys kape išdėstytos anatomine tvarka: Š kapo duobės gale - galva ar tik dantys, kapo centre - stuburo ir šonkaulių dalys, pietiniame - kojos.

Žirgai laidoti su dvinariais geležiniais žąslais didelėmis grandimis, rasta ir kitų kamanų dalių: įvairaus dydžio geležinių, sagčių, žalvarinių apkalų ir net neapdirbto gintaro gabalėlių.

Tarp žirgų kapų rasta neabejotinai vyrų kapai Nr. 59-61, 65-66, 81. Tik žirgą, užkastą kape Nr. 3 galima būtų priskirti žmogui, palaidotam kape Nr. 81. Kitų žirgų priskirti konkrečiam vyro

kapui negalima. Sprendžiant iš atsitiktinai šiose perkasose rastų radinių tai turtingesni įkapėmis raitelių kapai. Rasta pentinų, įvairių žalvarinių sagtelių, kamanų apkalų ir t. t.

1992-1993 m. kapinyno medžiagoje išsiskiria žirgo kapas Nr. 3, berniuko kapas Nr. 81. Prie sukrauto iš stambių akmenų, 4,5 m skersmens vainiko R šono, išsiskyrė neryški 165x85 cm dydžio ir 46 cm gylio Š-P kryptimi orientuota duobė. Joje rasta žirgo galva, taip pat stuburo ir šonkaulių dalys bei kojos. Tarp žirgo dantų buvo geležiniai dvinariai žąslai, prie kojų - kamanų apkalų dalelių. ŠV žirgo kapo duobės šone, 40-55 cm gylyje, ant molio pagrindo aptverti nedideliu molio sluoksniu rastas geležinis pjautuvas, po juodu įmoviniai kirviai. 3 skirtingų formų ir dydžių ietigaliai gulėjo po kirviais atgręžti plunksnomis į ŠR. Visi dirbiniai buvo su mediniais kotais. Šie daiktai rasti ne kape. Jie aptikti tarp žirgo ir žmogaus kapo ir nuo jų atskirti molio sluoksniu. Tai matyt papildomos įkapės.

Beveik akmenų vainiko centre, 25 cm giliau akmenų vainiko pagrindo, 125x60 cm dydžio stačiakampėje suapvalintais kampais kapo duobėje, orientuotoje ŠR-PV kryptimi, PV jos gale rastas apdegęs akmeninis galąstuvas nuskeltu galu. Jis panašus į galąstuvus, randamus V-VI a. vyrų kapuose. Mirusiojo padėtis kape neaiški, griaučių, karsto liekanų ir kitų įkapių nerasta. Sprendžiant iš nedidelės kapo duobės tai vaiko kapas. Berniuko kapas Nr. 1, papildomos įkapės ir žirgo kapas Nr. 3 datuojami V a. pab. - VI a. pradžia.